

فرم الف- متن کرسی ترویجی:

۱- مشخصات ارائه دهنده (گان):

نام و نام خانوادگی:	اعظم وفایی
میزان تحصیلات:	دکتری
رشته تحصیلی:	مدرسی معارف اسلامی. گرایش اخلاق اسلامی
مرتبه علمی:	استادیار
نام و آدرس محل اشتغال:	قم. بلوار الغدير. دانشگاه قم. دانشکده الهیات و معارف اسلامی. گروه معارف اسلامی
آدرس ایمیل:	Dr.a.vafaei@gmail.com

۲- عنوان کرسی:

عنوان فارسی: معیارهای اعتبار منابع برون دینی در تفسیر قرآن از عرف جاهلی تا متون فقهی یهود
عنوان انگلیسی: review and validation of extra-religious sources and documents in explaining Quranic concepts with emphasis on some new readings.
عنوان عربی: مراجعه و تدقیق المصادر و الوثائق غیر الدینیہ فی شرح المفاهیم القرانیہ مع التركيز علی بعض القرائات الجدیدہ.

۳- متن کرسی ترویجی: (آن دسته از ارائه دهندگان کرسی ترویجی یا دانشگاه یا موسسه‌ای که کرسی در آن برگزار می‌شود به زبان

غیرفارسی هستند، می‌توانند متن کرسی را به زبان اصلی ارائه دهند)

۱-۳ شرح موضوع: بطور دقیق و علمی شرح داده شود

از جمله مباحثی که همواره محل تضارب اراء بوده بحث از حقیقت نشوز و نحوه مجازات زن ناشزه بویژه در ایه ۳۴ سوره نساء است. تفاسیر متعددی از حقیقت نشوز شده است که برخی از آنها با کرامت انسانی زن سازگاری نداشته است. این مسئله اندیشمندان مسلمان بویژه نواندیشان را به تکاپو واداشت تا تبیینی صحیح و عقلانی از نشوز ارائه دهند که با انسانیت زن و کرامت وی منافات نداشته باشد. ثاقب حسین از جمله نو اندیشان مسلمانی است که به دنبال ارائه خوانشی خردپذیر از این ایه است. با توجه به اینکه وی در حوزه ادبیات و اشعار عرب قبل از اسلام و همچنین متون مقدس یهود بویژه در عرصه فقهی و حقوقی مطالعات گسترده‌ای داشته و مقالات متعددی نگاشته است در تلاش است تا در مقاله‌ای با عنوان مجازات تلخ همسر سرکش با استناد به این متون تبیینی متفاوت از چهار اصطلاح نشوز. قانت. قوام و ضرب ارائه دهد. وی قوام را به معنای مسئولیت اقتصادی مرد تفسیر کرده و هر گونه الزام و ضرورت زن بر پذیرش سرپرستی مرد را رد می‌کند. این اندیشمند با استناد به برخی از آیات تقابل معنایی نشوز با قانت را استفاده کرده و معتقد است چون قانت به معنای اطاعت در برابر خداوند است پس نشوز نیز به معنای نافرمانی از خداوند است. مبتنی بر این باور، زنان ناشزه در این ایه زنانی اند که مطیع امر الهی نیستند و از همسر خود دوری گزیده و به مرد نامحرم متمایل شده‌اند.

این سرکشی در چند مرحله ممکن است اتفاق بیفتد و بالتبع مجازات آن نیز در هر مرحله متفاوت با مرحله قبل و با شدت بیشتری است. مواجهه با چنین زنی در مرحله اول تنها با وعظ و نصیحت است. در صورتی که رابطه زن با مرد اجنبی بیشتر شود و همسر او نیز متوجه چنین ارتباطی شود برای مجازات وی، مرد از برقراری ارتباط جنسی با او دوری می‌گزیند. در مرحله نهایی که عصیان زن در برابر فرامین الهی به ارتباط نامشروع او با مرد اجنبی می‌انجامد زن مستحق ضرب و حد الهی است. مبتنی بر این فرایند تحلیلی، ضرب در ایه به معنای اجرای حدود الهی است که سبب آن ارتباط نامشروع زن شوهر دار با مرد اجنبی است. ثاقب حسین علاوه بر استفاده از آیات دیگر قرانی (درون سوره ای و میان سوره ای)، برای تبیین واژه نشوز و تعیین مصداق آن به اشعار جاهلی نیز مراجعه کرده و همچنین متون فقهی یهود را منبعی مناسب برای تفسیر این ایه می‌داند.

در نقد و ارزیابی این دیدگاه چند نکته حائز اهمیت است. ثاقب حسین در این مقاله به دنبال تفسیری خردگرایانه است که متناسب با حفظ کرامت انسانی زن باشد اما نتوانسته بطور کامل به این هدف دست یابد. وی در بسیاری از موارد دچار بن بست های ادبی شده و در مواردی نیز نتوانسته بر تعارض های معنایی که در این تبیین پدید آمده فائق آید. هر چند تلاش وی در توجه به ساختار درون سوره ای و میان سوره ای و

همچنین تفسیر قرآن به قرآن قابل تقدیر است، اما تفسیر ضیقی که ایشان از معنا و گستره نشوز و همچنین در تبیین و تفسیر قوام و قاننات و ضرب در ایه دارد نه تنها با ساختار قرانی سازگار نیست بلکه موارد نقض قرانی متعددی در رد دیدگاه وی وجود دارد. نادیده گرفتن نظرات تفسیری فقهی و حدیثی مشهور در مورد محتوای ایه امری است که نه ایشان صراحتاً دلیلی بر آن ذکر کرده و نه می‌توان از محتوای مقاله بدست آورد. همچنین توجه به متون ادبی جاهلیت و همچنین متن تورات در تفسیر و تبیین ایه بدون بیان معیار و شاخص دقیق از دیگر نکات قابل نقد اوست. موارد دیگری نیز در نقد این خوانش وجود دارد که بطور مفصل در متن پژوهش به آن پرداخته خواهد شد. این پژوهش در صدد است تا ابتدا بطور دقیق به تبیین این نظریه پرداخته و سپس در نگاهی منصفانه آن مورد ارزیابی و نقد قرار دهد. بحث دیگری در اینجا این است که این دو منبع که در تبیین نشوز زن بیان شده به چه میزان اعتبار داشته و مورد وثوق اندیشمندان اسلامی هستند.

آنچه مورد اذعان بسیاری از اندیشمندان هست آن است که عرف زمان نزول قرآن (چه همان زمان و یا زمان قبل تر و یا زمان بعدتر) با لحاظی شریاطی می‌تواند محقق را در تشخیص و تبیین موضوع یاری رساند. همچنین در فقه دو گونه حکم تاسیسی و امضائی بیان شده است. حکم امضائی اشاره به احکام فقهی ادیان گذشته دارد که بطور کامل مورد تایید دین اسلام بوده و در مواردی با اصلاحات و تغییراتی تایید شده است. این پژوهش با لحاظ تمام این نکات در صدد است تا بررسی کند که منابع غیر درون دینی در تبیین مفاهیم قرانی بویژه اصطلاح نشوز تا چه میزان کارآمد هستند و میزان اعتبار سنجی آنها چگونه است.

۲-۳ سوابق دانشی: تاریخچه موضوع و سوابق نظری و دانشی موجود در این زمینه چیست و جایگاه موضوع حاضر کجاست؟

در زمینه این ایه پژوهش های متعددی صورت گرفته که برخی از آنها ذکر می‌شود.

منابع عام:

تفاسیر قرآنی ذیل آیه ۴۳ نساء به مفصل به تبیین نشوز و نحوه مجازات زن ناشزه پرداخته اند.

تفاسیر: المیزان. مجمع البیان. تبیان. نمونه. الکبیر. کشاف. کشف الاسرار

کتب مرتبط به مباحث قرآنی زنان: زن در اندیشه علامه طباطبائی.

منابع خاص:

مقاله: بازخوانی مفهوم نشوز زن و مرد در قرآن. حامد مصطفوی فرد

مقاله: ایه نشوز و ضرب زن از نگاهی دیگر. حسن حکیم باشی

مقاله. واکاوی ادله تادیب زن ناشزه در فقه مقارن و حقوق کشورهای اسلامی. صحرایی اردکانی

مقاله: نشوز مصادیق و شیوه های برخورد با آن در قرآن کریم. قبادی

مقاله:نگاهی نو به راهکارهای تربیتی قرآن کریم در نشوز زن.

مقاله: قرآن و نشوز همسران. اصلاح یا خشونت. ابراهیم نژاد

مقاله: بررسی نشوز زن از دیدگاه مذاهب خمس. سید جواد خاتمی

مقاله: تطورات مفهوم نشوز زن در ادوار مختلف فقه شیعه. مریم احمدیه

مقاله. تحلیل روان شناختی نشوز و راهکارهای سه گانه قرآن. جواد ترکاشوند

مقاله. علاج نشوز زوجه از دیدگاه فقه اسلامی. سید محمد شفیعی مازندرانی

مقاله: قرآن و نشوز همسران. اصلاح یا خشونت

مقاله: ضرب زوجه به وسیله زوج از مفهوم تا اجرا. محمد ابوعطا

مقاله: خشونت نسبت به زنان از منظر تفاسیرقرآن. ریحانه سادات صدر الساداتی

مقاله: ارزیابی مبانی هرمنوتیکی ایت الله جوادی املی. اسما بلاروس در تفسیر واضربوهن. زهرا خانی

بررسی تفسیری مفهوم واضربوهن در آیه ۳۴ نساء. زهرا قلعه خانی

بررسی فقهی حقوقی خشونت در مواجهه با زنان ناشزه. محمد رسائی

مقاله: نگاهی نو به تفسیر نشوز زوجه در قرآن. فرج الله هدایت نیا

پایان نامه: تبیین نشوز و حقوق موضوعه در فقه و حقوق موضوعه. استاد راهنما: سلمان علیپور. دانشگاه ارومیه

پایان نامه: نشوز زوجین. دانشجو مریم جلالی. دانشگاه پیام نور

به دلیل اهمیت این موضوع، گرچه پژوهش های انجام شده در این زمینه به ابعاد اخلاقی فقهی و حقوقی انجام شده است اما با بررسی هایی که صورت گرفت پژوهشی مستقل که به تبیین دقیق نظریه ثاقب حسین در تفسیر این آیه و سپس نقد و ارزیابی آن بپردازد یافت نشد.

تبیین دقیق از اصل برابری همه ی انسان بر اساس متون دینی و یافتن تفسیری خردپذیر از برخی از متون دینی که شائبه نفی این اصل را دارد بویژه در مورد زنان همواره از دغدغه های اندیشمندان مسلمان بوده است. اینان تلاش داشته و دارند که با حفظ اصول و مبانی اسلام و قرآن جایگاه والای زن را تبیین نمایند. ایه ۳۴ سوره نساء از جمله آیاتی است که منشا تضارب ارا بوده است و اندیشمندان مسلمان در صدد ارائه تفسیری منطقی که با کرامت انسانی زن سازگار باشد ارائه دهند. این پژوهش در صدد است تا خوانشی نو از این ایه را تبیین کرده و سپس مورد ارزیابی منصفانه قرار دهد.

۳-۴ فرایند: فرایندی که در آن محتوای علمی حاصل شده است، شرح داده شود.

این پژوهش در دو بخش تنظیم شده است. در بخش اول به تبیین دیدگاه ثاقب حسین در مورد مفهوم قرآنی نشوز می پردازد و دلائل وی را بدون پیش داوری بیان نماید. در بخش دوم با نگاه انتقادی به ارزیابی دیدگاه ثاقب پرداخته و در صدد است تا بررسی دقیق تر منابع برون دینی را بررسی و اعتبار سنجی نماید. ثاقب حسین از جمله اندیشمندان مسلمانی است که علاوه بر مطالعات اسلامی در متون دیگر نیز همچون متون ادبی عرب پیش از اسلام و متون دینی دیگر ادیان از جمله تورات مطالعات گسترده و همچنین پژوهشی متعدد داشته است. او با انگیزه ارائه تفسیری خرد پذیر و متناسب با جایگاه والای انسان زن از ایه ۳۴ سوره نساء در صدد ارائه تبیینی جدید از معنای ضرب است. وی علاوه بر استناد به آیات قرآنی از دو منبع مطالعاتی پیشینی خود نیز مدد گرفته و تفسیری جدید ارائه می دهد.

۴-۵ منابع: فهرست منابعی که در متن ارجاع داده شده است، آورده شود. مقاله: سرنوشت تلخ همسر سرکش. ثاقب حسین.

تفاسیر المیزان علامه طباطبائی. تفسیر مجمع البیان. امین الاسلام طبرسی. تفسیر تبیان. شیخ طوسی. زن در ایینه جمال و جلال. علامه جوادی املی. جایگاه زن در اندیشه امام خمینی. اسیب شناسی شخصیت و محبوبیت زن. محمد رضا کوهی.